

מחזוריות והתחדשות בראש השנה

“שנה הלכה שנה באה”

מבוא

השנה העברית מתחילה בתהליך מתמשך שראשיתו בחודש אלול וסופו בחג הסוכות (סוף חודש תשרי). המסורת היהודית מתייחסת לפתיחת השנה כמסע שבו הפרטים והקהילות בוחנים את השנה החולפת ומתכוננים מחשבתית ונפשית להתחלה החדשה. בדימויים המסורתיים האדם ומעשיו עוברים מעין תהליך של משפט שבסופו הכרעה הנוגעת לחיי האדם בשנה החדשה. ביסודה, זוהי גישה אופטימית, גישה המציעה להתבונן אחורה על מה שהיה בסיפוק – כשהדברים עלו יפה, או בחמלה – ביחס לשגיאות וחרטות, מתוך אחריות לקבל החלטות על שינוי ותיקון.

חגי תשרי מביאים לידי ביטוי את המתח בין מחזוריות קבועה להתחדשות ושינוי. המחזוריות הקבועה של הטבע, כמו גם הרגלים ושגרה, יוצרים עוגן של בטחון, ומאפשרים תכנון תוכניות וציפיות. יחד עם זאת, ישנה סכנה של הרגל ואדישות הנובעים מהצמדות למוכר ולרגיל. בשונה מכך, התהליך האישי-הפנימי של תיקון הוא תהליך בלתי צפוי ומכוון כולו לשינוי והתחדשות.

מערך השיעורים מוקדש למתח בין הקבוע למתחדש, בין מחזוריות לשינוי.

במערך זה נתמקד במעגל השנה, בסמליות ובמשמעות של מעגל שאין לו התחלה ואין לו סוף, לצד החשיבות הרבה לסמן נקודות בזמן שיאפשרו עצירה, התבוננות ושינוי.

מטרות המערך

- 1 להכיר את הרעיון של מעגל השנה וראש השנה כהתחלה חדשה
- 2 עבודה יצירתית בעקבות מקורות

ציוד דרוש

- אמצעי הקרנה ושמע
- דפי מקורות
- מספריים, צבעים וכלי כתיבה
- מעגלי שנה שונים לגזירה
- סיכות מתפצלות

דגש למורה: השיעור מלווה בתהליך יצירה של מעגלי שנה המשולבים זה בזה, על מנת להדגים את המעגליות והמחזוריות של הזמן, וגם את הפרטים הייחודיים והאישיים בחייו של כל אדם. העיגולים מופיעים זה לצד זה ב**נספח ב** (מוכנים לגזירה ולצביעה). בסוף התהליך ניתן לחבר אותם זה לזה באמצעות סיכה מתפצלת ולחשוב על התנועה בזמן והקשר בין מעגל הטבע, מעגל החגים והמעגל האישי. לכל עיגול הנחיה במהלך השלבים השונים של השיעור.

א. פעילות פתיחה - בעקבות השיר 'בשנה הבאה'

- 1** **נסביר:** בקרוב נציין את ראש השנה העברית. החודש הראשון בלוח השנה העברי הוא חודש תשרי. כל שנה מורכבת משניים עשר חודשים. **נשאל:**

 - אילו שמות של חודשים עבריים מוכרים לכם/ן?
 - חוץ מהחודשים החוזרים על עצמם כל שנה, מה עוד חוזר על עצמו כל שנה? (עונות השנה, חגים, שנת הלימודים והחופש הגדול, ימי הולדת וימי זיכרון)
- 2** **נסביר:** המהלך השנתי החוזר על עצמו נקרא גם 'מעגל השנה'. נצייר מעגל או נראה עיגול נייר. **נשאל:**

 - האם אפשר לדעת היכן נקודת ההתחלה של המעגל?
 - למה חשוב שגם במעגל שחוזר על עצמו שוב ושוב (מעגל השנה) תהיה הזדמנות לעצור כדי לציין התחלה חדשה? (נדבר על החשיבות שבעצירה ובהתבוננות, על ההזדמנות לתקן ולהתחיל מחדש, על היופי שבסימון ההתקדמות והצמיחה משנה לשנה)
 - אילו אירועים ייחודיים/יוצאי דופן קרו בשנה שעברה ולא קורים כל שנה?
 - איזה אירוע מיוחד עתיד לקרות בשנה הבאה?
- 3** נחלק לכל תלמיד/ה את עיגול השנה הקטן ביותר (מתוך **נספח ב**). נבקש לצייר או לכתוב על צד אחד של העיגול אירוע אישי ורגש ביחס לשנה שעברה, ובצד השני של אותו עיגול לציין ציפייה או משאלה לקראת השנה החדשה. ננחה לצבוע כל צד בצבע המתאים לרגש שהוא מעורר בנו.

שאלות

שאלות לדיון

למידה בחברותא

- 4** נקריין/נשמיע את השיר '**בשנה הבאה**'. מאת אהוד מנור (**נספח א**). לאחר ההאזנה, נתחלק לחברותא וננחה לענות על השאלות שמופיעות בנספח.

5 נתכנס במליאה ונסביר: השיר נכתב מתוך עצב גדול של הכותב על אחיו שנפל במלחמה.

נשאל:

- 1 אילו רמזים בשיר מעידים שהשנה שעברה הייתה קשה או עצובה? (דוגמת הפזמון שחוזר ומבטיח שיהיה טוב... כנראה כיוון שעכשיו עצוב)
- 2 אילו רגשות מעוררת המנגינה? האם המנגינה מתאימה למילים של השיר?
- 3 "עוד תראה כמה טוב יהיה בשנה הבאה" – מי יראה כמה טוב יהיה? האם זו הבטחה? משאלה? תקווה?
- 4 נציג את הבתים הנוספים שהתלמידות הוסיפו לשיר בזמן העבודה בחברותא. נשאל: מה יכול להפוך שנה לטובה לפי שירו של אהוד מנור?
- 5 (נדגיש את המסר שאם הכול יקרה כרגיל, זו תהיה שנה טובה) מה הופך את השנה לטובה לפי הבתים שאתם/כתבתם/ן?

שאלות לדיון

6 נחלק לכל תלמיד/ה עיגול נייר שעליו מסומן מעגל שנה, מחולק ל-12 חודשים (מתוך **נספח ב**). נבקש להוסיף למעגל אירועים משפחתיים ו/או אישיים ולצבוע/לקשט כל חודש לפי האווירה ומצב הרוח שהוא מעורר. נשאל:

- 1 היכן מופיעות התחלות חדשות במעגל השנה? איזו התחלה חשוב לסמן ולמה? (נדבר על מעגליות ומחזוריות, על סימון הזמן שחולף, על היכולת לראות מה נגמר ומה מחכה בהמשך)
- 2 מה המטרה של ראש השנה?
- 3 מתי טוב להפסיק את המחזוריות הקבועה?
- 4 למה להתחיל כל פעם מחדש ולא להמשיך ברצף?

שאלות לדיון

ב. לימוד בחברותא – להתעורר לשנה חדשה

1 נחלק את דף המקורות (**נספח ג**) ואת העיגול שעליו מסומנות ארבע עונות השנה (מתוך **נספח ב**). נקרא ונבאר את המקורות במליאה. נדגיש את ההתבוננות על ראש השנה כזמן של עצירת השגרה והמחזוריות (שגורמים לאדישות או לתרדמה) על מנת לאפשר תיקון והתחלה חדשה.

2 נבקש לענות על השאלות לדיון בחברותא (מתוך **נספח ג**), ונבקש מכל תלמיד/ה לצבוע את העיגול שלו/ה.

ג. דיון מסכם במליאה

- 1 **נסביר:** השיר 'שנים עשר ירחים' מאת נעמי שמר מתאר שנה עברית מלאה (ירח היא מילה נרדפת ל'חודש'. שתי המילים מדגישות את המחזוריות הקבועה של הירח שאורכה כ-30 יום).
(נבקש להקשיב היטב לסוף השיר). [נשמיע את השיר](#)

נשאל:

- שאלות ?
? אילו רגשות מביע השיר ביחס לסוף השנה ולהתחלה החדשה (מילים ומגינה)?
? מה אתם/ן מעדיפים/ות - את החזרתיות והשגרה, או את החידוש והשינוי?

- 2 נחלק לכל תלמיד/ה סיכה מתפצלת ונבקש לחבר את מעגלי השנה השונים.

נשאל:

- שאלות לדיון ?
? איזה צד של העיגול הקטן נרצה להציג במרכז? האם את השנה החדשה (ואז השנה החולפת היא זכרון בגב הדף) או להראות את השנה החולפת (ואז השנה החדשה היא הפתעה או סוד)?
? מה קבוע ומה משתנה?
? האם הצבעים והקישוטים שבחרנו לעונות השנה מתאימים גם לאירועים ולתחושות שמופיעים בעיגולים האחרים?

ד. מהלכה למעשה

לוח 'בין כסה לעשור': נכין לוח כיתתי שילווה את עשרת הימים מראש השנה ועד ליום הכיפורים. נקיים החלטה כיתתית על התנהגויות או מעשים שאותם נרצה להפסיק לעשות במהלך הימים האלה וכן מעשים מהם נרצה להיגמל לתמיד (למשל נפסיק לריב בהפסקות או לא נשאיר לכלוך על הרצפה בסוף היום), ועל פעולות שיסייעו להתחיל את השנה החדשה ברגל ימין. הפעולות יכולות להיות פנים כיתתיות (כמו לזכור להתקשר לתלמיד/ה חולה) או בית ספריות (להכין משחקי קיר להפסקה) או קהילתיות (להכין שנה טובה לבית אבות סמוך). נבחר פעולה לכל יום ונסמן ביצוע.

בשנה הבאה מילים: אהוד מנור, לחן: נורית הירש

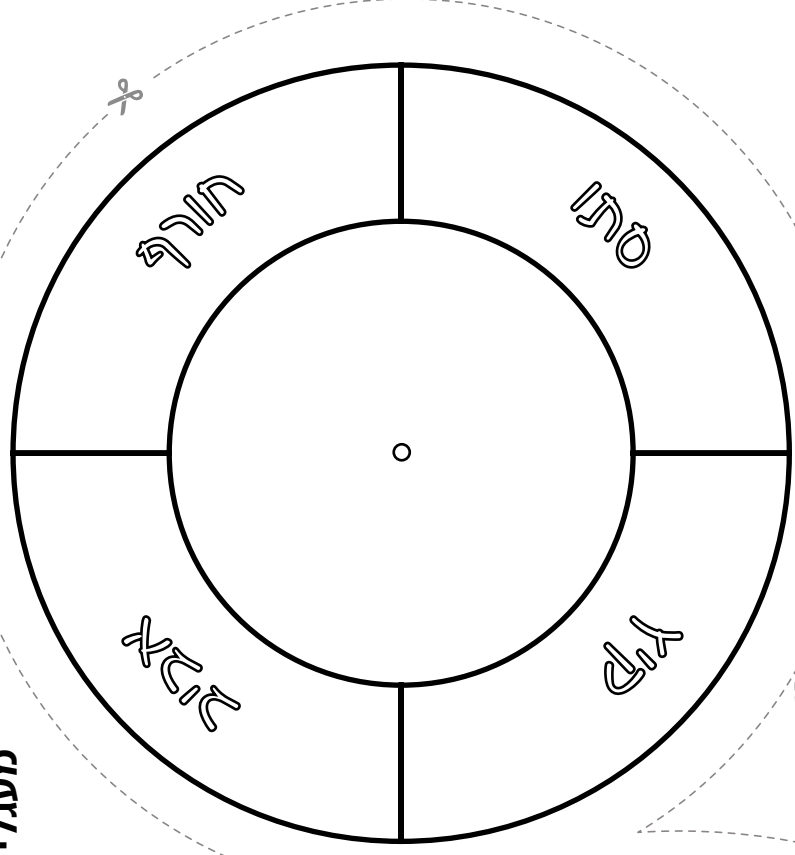
בשנה הבאה נשב על המרפסת
ונספר צפרים נודדות.
ילדים בחפשה ישחקו תופסת
בין הבית לבין השדות.	עוד תראה, עוד תראה
כמה טוב יהיה
בשנה, בשנה הבאה.
עוד תראה, עוד תראה
כמה טוב יהיה
בשנה, בשנה הבאה.
עוד תראה, עוד תראה
כמה טוב יהיה
בשנה, בשנה הבאה.
מול האור הנגד, הלכן.
אנפה לבנה תפרש באור כנפים
והשמש תזרח בתוכן.	עוד תראה, עוד תראה
כמה טוב יהיה
בשנה, בשנה הבאה.
עוד תראה, עוד תראה
כמה טוב יהיה
בשנה, בשנה הבאה.
ענבים אדמים יבשילו עד הערב
ויגשו צוננים לשלחן,
ורוחות רדומים ישאו על אם הדגך
עתונים ישנים ועון.	עוד תראה, עוד תראה
כמה טוב יהיה
בשנה, בשנה הבאה.
עוד תראה, עוד תראה
כמה טוב יהיה
בשנה, בשנה הבאה.

שאלות לדיון

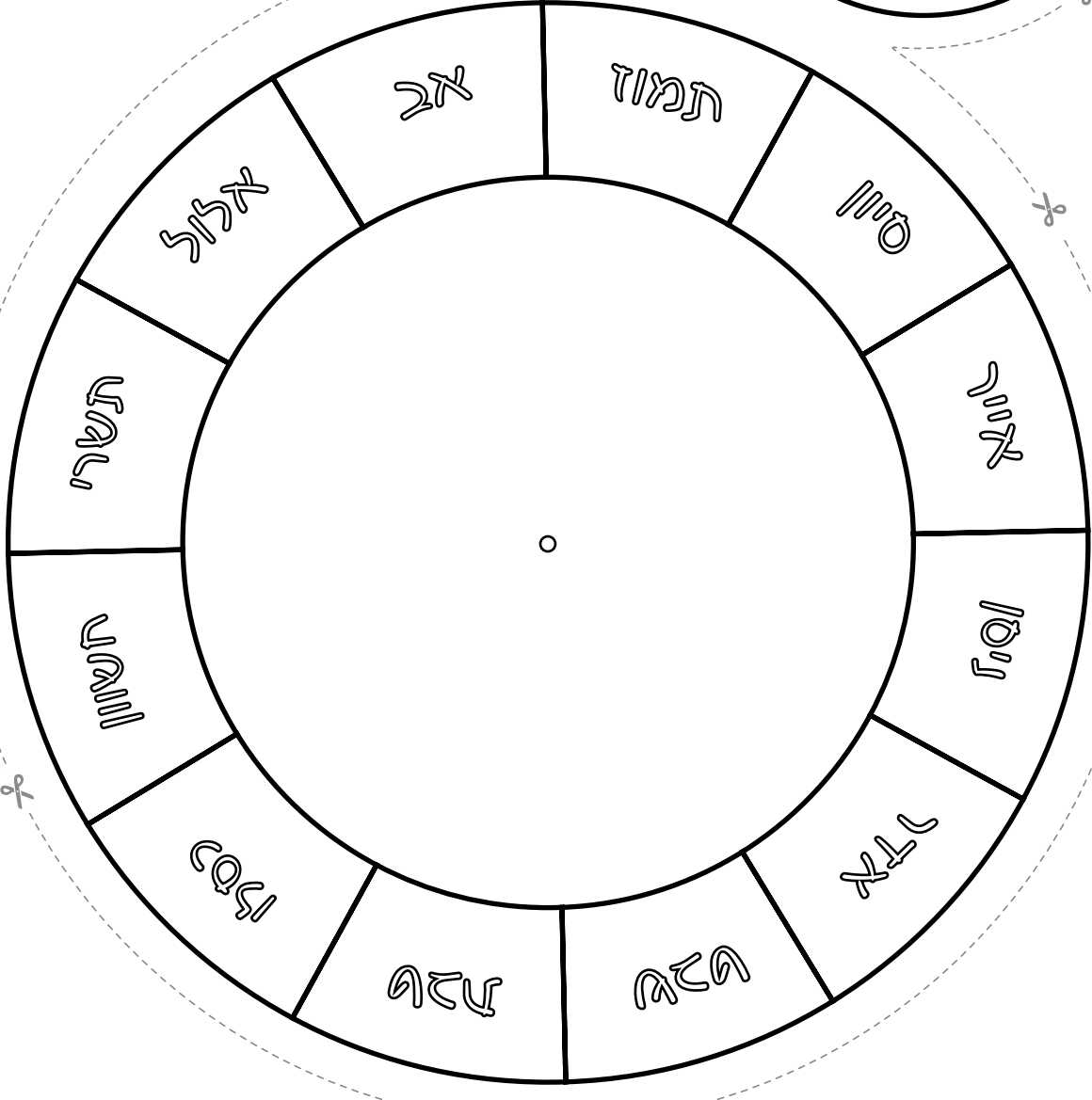
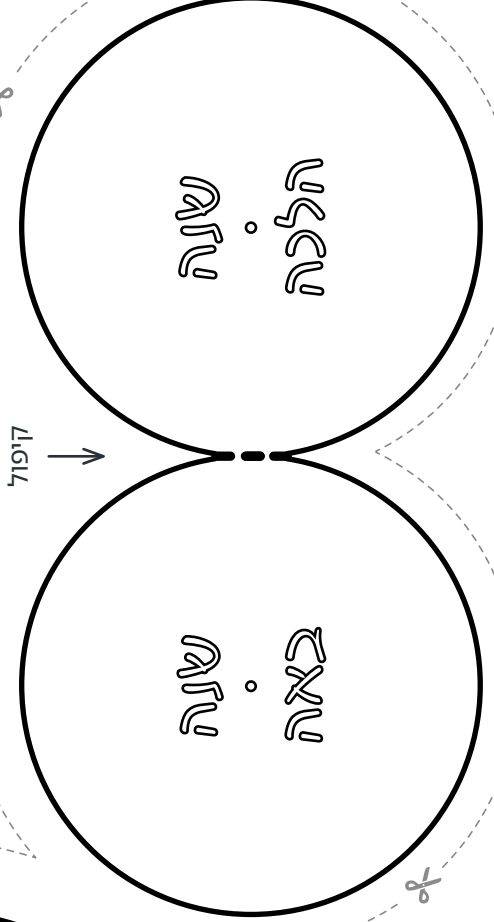
- ❓ סמנו בשיר שני רמזים לתקופת הקיץ.
- ❓ סמנו בשיר שני רמזים למעוף הציפורים.
- ❓ הציעו רעיונות נוספים לאירועים או לתופעות טבע שקורים כל שנה והפכים אותה לשנה טובה?
- ❓ כיצד אירועים שגורתיים שקורים כל שנה תמונת השנה הבאה שהוא מתאר.
- ❓ בחרו את אחד הבתים וציירו את תמונת השנה הבאה בצבע, בצליל או בטעם. כתבו בית נוסף על השנה בכל אחד מהבתים מתוארת השנה הבאה בצבע, בצליל או בטעם. כתבו בית נוסף על השנה הבאה (שימו לב להדגיש אחד מהחושים).

מעגלי השנה - מחזוריות וחידוש

ליפול

להתעורר לשנה חדשה

בְּנֹאֲדָם, מִה לֵךְ נִרְדָּם, קוּם קְרָא בְּתַחֲנוּנֵינוּ.
שִׁפּוֹף שִׁיחָה, דְּדִישׁ סְלִיחָה, מְאָדוּן הָאֲדוּנִים.
רְחֵם וְטַהֵר, וְאֵל תְּאַחֵר, בְּטָרָם יָמִים פּוֹנִים.
(מתוך פיוט הסליחות: בן אדם מה לך נרדס)

את הפיוט שרים מוקדם בבוקר במהלך אמירת הסליחות. מה הכוונה במילים "מה לך נרדס"?
 איר נהוג לבקש סליחה לפי הפיוט?
 הפיוט מתייחס לסליחה שמבקשים מאלוהים. בחרו משפט או ביטוי שמתאים גם לבקשת סליחה מחבר או מאדם אחר.

"בְּטָרָם יָמִים פּוֹנִים" - הפיוט קורא לאדם להתעורר לפני שהימים חולפים. איזה ימים הכוונה? (היעזרו במידע על הסליחות כדי לענות), למה חשוב להתעורר דווקא בימים אלה?

כיצד מסייעת הסליחה להתחיל שנה חדשה?

ה'**סליחות**' הן פיוטים ותפילות שתונכם בקשת סליחה ומחילה. הן נאמרות באלול לקראת ראש השנה ובעשרת ימי תשובה לקראת יום הכיפורים. בפיוטים ובתפילות אלה משולבים פסוקים מהמקרא והם עוסקים בסליחה ובחזרה של האדם הפרטי וגם של העם כולו.

השעון והשופר | רב משה אביגדור עמיאל

יש שעון פשוט המורה על השעות, ויש שעון מעורר... שיש לו עוד תפקיד אחד: לעורר את הישנים ולהקליק את הנרדמים [להעיר את מי שישן]. הראשון פועל את פעולתו רק באמצעות חוש הראייה, והשני גם על ידי חוש הראייה וגם על ידי חוש השמיעה.
 ראש-השנה הוא מעין שעון, השעון המעורר. הוא לא רק מורה את השנים, כמו שעון את השעות, הוא גם מקליק [מעורר], על ידי חוש השמיעה של קול השופר הקורא: עורר ישנים משנתכם והקיצו נרדמים מתרדמתכם .

- ❓ מי מעיר אתכם/ן בבוקר? איך אתם/ן מתעוררים/ות? איך אתם/ן מגיבים/ות לצלול השעון המעורר? מתי נוח לקבל את התזכורת משעון מעורר, מתי לא? מדוע אגתנו זקוקים/ות לשעון? מתי חשוב שכולם/ן יפעלו על פי אותו לוח זמנים?
- ❓ השעון מעיר את מי שישן. את מי מעיר השופר? מה הכוונה בקריאה לאנשים להתעורר בראש השנה? לפי דברי הרב עמיאל ראש השנה דומה לצלול של שעון מעורר - את מי ראש השנה מעיר? ממה?
- ❓ איך ראש השנה מעורר לפעולה? הציעו לפחות שתי הצעות.

שנים עשר ירחים | נעמי שמר

בְּתַשְׁרֵי נִתְּנוּ הַדָּקֶל
פְּרֵי שָׁחוֹם נְחֹמֵד,
בְּחַשְׁוֹן יָרַד יוֹרֵה
וְעַל גִּגֵי רָקֵד.
 בְּכַסְלוֹ נִרְקִיס הוֹפִיעַ,
בְּטֶבֶת בְּרָד,
וּבְשֶׁבֶט חֲמָה הַפְּאִיעָה
לְיוֹם אָחָד.
 בְּאֶדְרַעְלָה עֵלָה נִיחוּחַ
מִן הַפְּרִדְסִים,
בְּנִיסָן הוֹנְפוּ בְּכַחַ
כָּל הַחֲרָמִשִּׁים.
 בְּאֵיֶר הַכֹּל צִמַח,
בְּסִינֹן הַבְּפִיר,
בְּתַמּוּז וְאֵב שְׁמַחְנוּ
אֲחֵר קָצִיר.
 תַּשְׁרֵי, תַּשְׁוֹן, פְּסָלוֹ, טֶבֶת
חַלְפוּ, עֲבְרוּ בַּיַעַף,
גַּם שֶׁבֶט, אֶדְרֵי, נִיסָן, אֵיר,
סִינֹן, תַּמּוּז וְאֵב.
 וּבְכוּא אֶלּוּל אֶלִּינוּ
רֵיחַ סִתּוֹ עֵלָה,
וְהִתְחַלְנוּ אֶת שִׁירֵנוּ
מִהִתְחַלְתָּה.

- ❓ סמנו את כל ההתייחסויות לטבע ולחלקאות בשיר.
- ❓ מדוע מודגשים תהליכי הטבע כדי להראות שהשנה עוברת?
- ❓ איזה צבע או איור מתאים לכל עונה לדעתכם/ן? צבעו בעיגול שקיבלתם/ן את ארבעת העונות.
- ❓ מה מתחדש במהלך השנה לפי השיר?